
*En geostrategisk
industripolitik
för Europa*

KAJSA BORGNÄS

EN GEOSTRATEGISK INDUSTRIPOLITIK FÖR EUROPA
© Arena Idé, Stockholm, 2020
Författare: Kajsa Borgnäs
Foto framsida: iStock by Getty Images
Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

KAJSA BORGNÄS
Kajsa Borgnäs är chef för Stiftung Arbeit und Umwelt i Berlin.

Coronakrisen visar behovet av en europeisk industripolitik¹⁾

Med coronapandemin genomgår den globala ekonomin en av de djupaste kriserna sedan andra världskriget. Trots att utgångspunkten denna gång inte var det ekonomiska systemet självt, avslöjar krisen likväl stora svagheter i vår globaliserade kapitalism. Att medicinska skyddskläder och andningsmasker inte gick att få tag i i Europa under pandemins mest akuta fas, liksom att många företag var tvungna att ställa in produktion i toppmoderna anläggningar för att enklare förprodukter inte längre kunde levereras från utlandet, har tydliggjort att den långt drivna internationella arbetsdelningen också lett till en ny sårbarhet i våra ekonomier och samhällen.

Coronakrisen är dock inte den första chocken mot vårt globaliserade handelssystem under senare år. Terrorattackerna den 11 september 2001, finanskrisen 2008, eurokrisen 2011, brexitbeslutet 2016 liksom valet av Donald Trump 2017 (med efterföljande handelskonflikter) har tydliggjort för företag runt om i världen att skenbart effektiva förädlingskedjor snabbt kan bli ineffektiva och oekonomiska. I vissa fall verkar det som om globaliseringen av förädlingskedjor redan passerat sin ”optimala punkt”, alltså att den så kallade marginalnyttan av ytterligare globalisering inte längre kan kompensera för den ökade risk detta medför. Mot denna bakgrund, liksom mot bakgrund av nödvändigheten att snabbt ställa om vår industriella produktion i hållbar riktning, är det positivt att det i Europa nu växer fram en debatt om hur vi når mer ekonomisk resiliens (inte bara kostnadseffektivitet), liksom om vilka produkter som i framtiden förstärkt bör produceras på inhemska marknader. Här har EU-kommissionen med sin *Green Deal* och industri- och vätgasstrategier redan tagit första, viktiga steg. I Sverige är dock rösterna för en mer aktiv, europeisk industripolitik än så länge rätt få.

I denna essä kommer jag att försöka visa varför (Socialdemokraterna i) Sverige behöver en tydligare geostrategisk-industriell analys och varför det är viktigt för svenskt och europeiskt framtida, hållbart välstånd att vi snabbt förmår formulera egna strategier som svar på den växande industripolitiska systemkonkurrensen i världen.

Kina och den nya systemkonkurrensen

I centrum för diskussionen om strategiska förädlingskedjor och nyckelprodukter står i växande grad Kina. Regeringen i Peking har som mål att när Folkrepubliken år 2049 firar sitt 100-årsjubileum ska Kina vara en global stormakt inom industriell tillverkning och innovativ forskning och utveckling. Ambitiösa industripolitiska

1 Denna essä baseras på ett flertal texter ur boken *Nachhaltige Industriepolitik: Strategien für Deutschland und Europa*, utgiven av Michael Vassiliadis och Kajsa Borgnäs (2020). Inspiration har särskilt hämtats ur texter av K. Borgnäs & A. Bercht (”Warum nachhaltige Industriepolitik”), S. Dullien (”Nach der Corona-Krise: Die nächste Phase der (De-)Globalisierung und die Rolle der Industriepolitik“), M. Mazzucato (”Das Wachstum in eine grüne Richtung umlenken“), liksom ur studien ”Chinas Streben nach Dominanz in globalen Zuliefer- und Wertschöpfungsketten“ (Stiftung Arbeit und Umwelt der IG BCE & MERICS, 2020).

program som ”Made in China 2025”, ”Belt-and-Road-Initiative” och ”Internet+” syftar alla till att etablera Kina som en central aktör i globala, stabila och konkurrenskraftiga produktionskedjor. På medellång sikt vill Kina genom att utveckla de egna produktionskapaciteterna och ersätta utländska produkter och tekniker med kinesiska alternativ också minska sitt ekonomiska beroende av andra länder.

Att Kinas industriella utveckling inte kommer att lämna västvärlden opåverkad visar inte minst utvecklingen under de senaste decennierna. WTO-inträdet 2001 och den efterföljande massiva ökningen av importerade varor från Kina (särskilt i USA) har bidragit till en permanent avindustrialisering och ihållande arbetslöshet i många regioner i väst. Med spektakulära företagsköp inom europeisk industri och infrastruktur efter finanskrisen 2008 – exempelvis svenska Volvo, tyska Kuka och den grekiska hamnen i Pireus – har förhållandet mellan Kina och EU successivt blivit svårare. År 2019 talade EU-kommissionen för första gången om en ”systemkonkurrens” med Kina. Oroade över ”läckandet” av teknisk kompetens till Kina har EU liksom flera medlemsstater (bl.a. Sverige och Tyskland) skärpt sina investeringsregler. Tvisterna om godkännandet av teleleverantören Huawei för att bygga upp europeiska 5G-nät är ett exempel på nya konfliktlinjer. Också Kinas expansiva strategier för att etablera sig som dominerande aktör inom förnybara teknologier gör att europeiska politiker förstärkt talar om behov av en uppdaterad teknik-politik också i Europa.

Kinas strategiska fokus på förnybar teknik

Man brukar säga att länder och regioner präglas av olika så kallade ”innovationssystem”. Om det amerikanska innovationssystemet kännetecknas av ett nära samarbete mellan militär teknikutveckling, kommersiella storföretag och högspecialiserade universitet (exempelvis inom det militära forskningsprogrammet DARPA), och det europeiska innovationssystemet präglas av stöd till vetenskaplig och företagsspecifik forskning och utveckling (F&U) i tidiga faser av teknikutvecklingen, baseras det kinesiska innovationssystemet på mer eller mindre statskontrollerade företag med nästan obegränsad tillgång till långsiktig finansiering både i forsknings- och utvecklingsfasen av nya tekniker och i fasen av investeringar i fabriker och infrastruktur. Den amerikanska tyngdpunkten ligger alltså på innovation och kommersialisering av produkter, den europeiska på F&U utan särskilt mycket stöd till kommersialisering (vilken ofta faller under strikta europeiska statsstödsregler), medan det kinesiska systemet visar på betydelsen av att inte bara stödja innovation, utan också bygga upp produktionskapaciteter och infrastruktur för att få nya tekniker att etablera sig på marknaden. Kinas imponerande ekonomiska uppsving på senare år ställer således våra etablerade västerländska innovationssystem i ny och rätt ofördelaktig blyxtbelysning.

Då Kina fortfarande på många områden dock är beroende av utländsk industriell och teknisk expertis, följer landet olika strategier för att komma över denna:

Att Kinas industriella utveckling inte kommer att lämna västvärlden opåverkad visar inte minst utvecklingen under de senaste decennierna.

1. **samarbete** i gemensamma projekt eller utbytesprogram med utländska företag, universitet och experter,
2. **lockande** av utvalda företag och experter vilka utlovas särskilt gynnsam behandling i Kina (lättare visumregler, gynnsamma produktions- och forskningsvillkor etc.),
3. köp av patent och företag (helt eller delvis),
4. **forcerad kunskapsöverföring**, där kinesiska aktörer ibland använder olagliga medel för att få tillgång till utländsk kunskap och teknik (till exempel hacking eller industrispionage). Dessutom finns implicita regler om överförande av teknisk kompetens till kinesiska producenter om västliga företag vill etablera sig på den kinesiska marknaden.

Det är genom att ha använt olika kombinationer av dessa strategier som Kina lyckats etablera sig som global huvudleverantör av industriella produkter i många branscher under de senaste decennierna. Låg den kinesiska andelen av den globala industriproduktionen år 2005 på 9,4 procent, hade den mer än tredubblats till 28,2 procent år 2018. Och hade Kina i början av denna period framför allt en roll i produktionen av varor med lågt förädlingsvärde, är landet i dag världsledande inom flera högspecialiserade teknikfält. Kina står i dag i direkt konkurrens med europeiska producenter inom områden som elektronik, vissa kemiska och farmaceutiska produkter, förnybar energi och bilindustri. Också inom viktiga framtids-teknologier såsom experimentell solcellsteknik, batteriteknik och grön vätgas har Kina snabbt etablerat sig som en central aktör. Exemplet solceller och batteriteknik visar på Kinas strategiska tillvägagångssätt.

Exemplet solceller: Under åren omkring 2010 ansågs Japan, USA och Tyskland vara de globala pionjärerna inom solenergiteknik, särskilt (i Tyskland) på grund av omfattande incitamentsprogram för installation av solceller. Eftersom produktionskapaciteten i Europa förblev otillräcklig – och inte stöttades politiskt – investerade statsstödda kinesiska tillverkare på den starkt subventionerade europeiska marknaden, och fick därmed tillgång till tekniskt kunnande. Med hjälp av denna specialistkunskap liksom med subventioner, skattelättnader och billig mark, el och lånegarantier kunde kinesiska företag föra över expertisen i den inhemska tillverkningsindustrin. Genom medveten produktion av överkapacitet sjönk de globala priserna, vilket gynnade slutkonsumenter men slog ut internationella konkurrenter (utan statsstöd). I femårsplanerna från 2011 och 2016 specificerades innovationsmål för hela solbranschens värdekedja – från råvaror till cellproduktion, moduler och system. Kina blev världsledande tillverkare av solmoduler år 2013. År 2015 passerade Kina Tyskland som världens största marknad för solceller. I värdekedjan kring den för solceller centrala produktionen av polykristallint kisel var år 2009 ett av världens sju största företag kinesiskt. År 2019 var fem av sju kinesiska.

Exemplet batteriteknik: Genom en liknande strategi som på solcellsområdet lyckades Kina på kort tid gå om framför allt de japanska och sydkoreanska batteritillverkare som länge dominerat den globala batterimarknaden. Viktiga beståndsdelar i den batteriindustriella strategin var (och är) förvärv av utländsk teknisk expertis, subventionerad el och mark

för fabriker, billiga krediter för produktionsanläggningar samt krångliga certifieringsförfaranden för etablerandet av utländska batteriföretag på den kinesiska marknaden. Kina blev 2015 världens största marknad för batterier, och därmed också för elfordon. Till 2022 planeras en kapacitet för litiumbatterier på över 140 gigawattimmar. Även här trycks utländska tillverkare ut ur marknaden genom pressandet av priser: I Europa är statsstödda kinesiska företag som Contemporary Amperex Technology (CATL) nu på uppköpsturné för att säkra ytterligare europeisk expertis på batteriområdet.

Det är uppenbart att Kina inser värdet av att dominera innovation och tillverkning av centrala teknologier för att också dominera de för- och efterföljande förädlingsstegen. Genom dominans inom batteriteknik tillförsäkras Kina sig en stor del av förädlingsvärdet i en av världens mest lukrativa branscher – fordonsindustrin. Och genom att dominera solcellsbranschen säkras Kina en central plats i förädlingskedjan kring framtidens allra viktigaste energikälla. Det är rimligt att förvänta sig att Kina kommer att nyttja liknande processer för att dominera andra viktiga framtidsbranscher. Detta gäller exempelvis i utvecklingen och produktionen av bränsleceller och grön vätgas (vilka är centrala för dekarboniseringen av den tunga trafiken och industrin), liksom inom digitala tekniker som artificiell intelligens, molntjänster och olika plattformsmodeller.

Kina blev 2015 världens största marknad för batterier.

Aktiv industripolitik för en framtida välståndssambälle

Varför är det politiskt viktigt att i Sverige och Europa reagera på den växande kinesiska industristrategiska aktiviteten? Svaret ligger i betydelsen av *stordriftsfördelar* och *nyckelindustrier* för ekonomin i sin helhet.

Betydelsen av stordriftsfördelar: många industriella och högteknologiska produkter och tjänster präglas av ökande stordriftsfördelar. Detta betyder att en stor fabrik fungerar mer effektivt än en mindre och företag blir mer effektiva ju mer av en produkt de redan sålt. Med sådana stordriftsfördelar kommer med tiden åtminstone partiella monopol att etableras på marknaderna – dessa marknader präglas alltså inte av ”perfekt konkurrens”.

Denna mekanism är en del av förklaringen till att Kina trots många mödosamma försök inte lyckats etablera sig som någon verkligt global aktör exempelvis på marknaden för avancerade mekaniska produkter, såsom bilar drivna av förbränningsmotorer. Här är det europeiska och amerikanska försprånget helt enkelt för stort.

Däremot har Kina alla möjligheter att vinna tekniskt ledarskap och etablera denna monopolställning på marknaderna för förnybara teknologier. Effekten för Europa vore större svårigheter att bygga egna storföretag inom dessa områden. Då en stor mängd centrala teknologier kommer att behöva bytas ut under de kommande decennierna (för att begränsa den globala uppvärmningen), innebär detta en stor risk att Europa inte längre ”hänger med” i spetsen på den teknologiska utvecklingen, att världsledande företag

inte längre agerar med Europa som bas, vilket för med sig stora negativa effekter på inkomster och välbefinnande i vår del av världen.

Betydelsen av nyckelindustrier: Nära kopplat till frågan om teknologiledarskap är frågan om ”nyckelindustrier”, dvs. centrala industrier som har särskilt stora ”framåt- och bakåteffekter” med leverantörer och kunder. Nyckelindustrier präglas av att deras teknik är central för vidare ekonomiskt viktiga innovationer. Sådana sektorer är således mycket viktigare för välbefinnandets utvecklingen i ett land än det direkta värdeskapandet i denna sektor återspeglar. Eftersom stora företag ofta bedriver sin forskning och utveckling i den geografiska närheten av sitt huvudkontor – och särskilt sådan forskningsverksamhet har positiva effekter (*spillover*-effekter) på andra företag –, har hela regioner nytta av närvaron av sådana företag. Varje historisk period har också sina egna, dominanta nyckelindustrier: Kring textilindustrin uppstod maskintekniken i industrialiseringens barndom. Något senare var kol- och stålindustrin en sådan nyckelindustri; därefter bil- och kemiindustrierna i Europa.

Om man alltså antar att inte alla länder samtidigt (på grund av ovan nämnda stordriftsfördelar) kan bli ”centralpunkter” för sådana nyckelindustrier, gör det stor skillnad för hela den samhällsekonomiska utvecklingen om dessa industrier finns i Kalifornien, Shanghai, Essen eller Göteborg. Både den allmänna ekonomiska utvecklingstakten, innovationsintensiteten och löne- och kvalifikationsnivåerna kommer att vara högre i framtiden i närheten av en nyckelbransch eller ett nyckelföretag.

Det är detta sociala, ekonomiska och arbetspolitiska perspektiv på centralteknikutveckling, snarare än en kamp mellan olika värdesystem (kinesisk-konfuciansk-diktatorisk vs. amerikansk-nyliberal-plutokratisk) som gör att arbetarrörelsen, fackföreningarna och de socialdemokratiska partierna borde bry sig mycket mer om den industriella utvecklingen i Sverige och Europa.

En modern svensk och europeisk industripolitik

Kinas strategiska förhållningssätt och dess effekter på Europa (exempelvis den abrupta förlusten av solcellsindustrin efter 2012) har alltså visat att det är möjligt att snabbt bygga (eller förlora) produktionskapacitet och teknisk dominans inom viktiga värdekedjor. Det är denna lärdom som gjort att traditionellt industripolitiskt skeptiska länder som Tyskland ändrat hållning vad gäller statsstöd och aktivt stöd till både innovation och investeringar.

Som svar på detta grundades exempelvis på europeisk nivå 2017 den så kallade *Battery Alliance*, med syfte att skapa en komplett och konkurrenskraftig batterivärdekedja i Europa. 2018 publicerade EU-kommissionen en strategisk handlingsplan för batterier (de första projekten har redan startat – hur framgångsrika dessa blir återstår att se).

I juni 2020 publicerade den tyska regeringen en handlingsplan för vätgas och bränsleceller. EU-kommissionens liknande plan har som syfte att skapa en stark inre marknad för vätgasenergi – inklusive transportkapaciteter – till år 2030. Kommissionens industristrategi pekar ut viktiga industriella ”ekosystem”, dock ännu utan specifi-

cerad handlingsplan. Inom alla dessa områden står det dock klart att inget europeiskt land är stort nog att ensamt klara denna industriella uppbyggnad: EU:s inre marknad är central för att skapa liknande samarbets- och skalfördelar som den kinesiska (eller amerikanska) marknaden har.

Samtidigt står det klart att (åter-)etablerandet av förädlingskedjor är lättare i de fall där produktionsstrukturer och -teknik fortfarande finns i Europa. Det är långt svårare i sektorer där dessa inte (längre) finns kvar. Just därför måste den europeiska klimat- och hållbarhetspolitiken länkas nära samman med industripolitiken. Stiger de europeiska koldioxid- eller elpriserna, eller höjs kraven på utsläppsminskningar, snabbare än industrin hinner ställa om (och snabbare än i andra regioner), flyttar industrin och det blir mycket svårt att locka tillbaka den igen. Eftersom en stor del av de nödvändiga hållbara teknikerna ännu inte är mogna för storskalig produktion, eller är enormt elintensiva, behövs här en långsiktig stöd- och omställningspolitik för framväxandet av hållbara nyckelteknologier. Till de centrala instrumenten för sådan hållbar industripolitik hör tillhandahållande av infrastruktur, stöd till F&U, strategisk offentlig upphandling, strategiska regler, ingripanden vid utländska övertaganden av nyckelföretag och statligt (del-)ägarskap i stora, riskabla investeringar.

Offentlig upphandling kan bidra till att skapa och stärka marknader för hållbara produkter.

- Statens mest fundamentala verktyg för hållbar industripolitik är tillhandahållandet av **infrastruktur**. Till detta hör inte minst radikalt utbyggd kapacitet för förnybar energiproduktion, el- och gasnät.
- Starkare stöd till **forskning och utveckling**, också genom aktivt stöd till forskningssamarbeten och företagsövergripande testanläggningar, är ytterligare ett viktigt instrument. Här kan även nya instrument, exempelvis så kallade ”differenskontrakt” (vilka använts bl.a. i Storbritannien och Tyskland) vara viktiga för att sänka kostnaderna för teknikutveckling och stödja marknadsetablering av nya (initialt dyrare) teknologier.
- **Offentlig upphandling** kan bidra till att skapa och stärka marknader för hållbara produkter, exempelvis om Europas regeringar skulle avisera att allt stål och cement som upphandlas efter ett visst årtal måste vara till viss del koldioxidneutralt producerat.
- **Strategiska regler**, exempelvis produktions- eller säkerhetsstandarder, kan definieras på ett sådant sätt att (de europeiska) tillverkarna av koldioxidneutrala produkter gynnas. Exempelvis är det möjligt att avisera att efter ett visst år endast koldioxidneutralt stål kommer att tillåtas i EU vid nybyggnation eller bilproduktion. Liksom med offentlig upphandling skapar detta en tillförlitlig efterfrågan på hållbara produkter i EU, vilket stimulerar utvecklingen och kan ge europeiska företag ett försprång på denna marknad. Hit hör också skydd mot så kallat ”koldioxidläckage”.
- I vissa fall är det också rimligt att **förhindra övertagande av centrala företag** inom nyckelindustrier. Företagsförvärv kan leda till ett utflöde av teknik och skada den inhemska ekonomin även utan att själva företaget flyttar. Speciellt inom nyckelindustrier som präglas av stordriftsfördelar

kan ett snabbt utflöde av teknisk kompetens bidra till lägre innovation, kompetensnivå, löner och välstånd i Europa.

- För att kompensera staten för dess växande stöd till framtidsbranscher, är det rimligt att fundera över nya modeller för en bättre riskfördelning mellan statliga och privata aktörer. Hit hör exempelvis stärkt **statligt (del-)äggande** i företag, exempelvis genom aktivt eller passivt (del-)äggande, tydliga exit-regler och tidsbegränsat engagemang. För både staten och de privata aktörerna är vinsten inte bara klimatpolitisk och finansiell, utan på detta sätt säkerställs också indirekt – över skattsedeln – innovation och produktion i bredare delar av ekonomin.

Skulle en sådan mer aktiv industripolitik kunna fungera i Sverige och Europa? Av historien har vi lärt oss att industripolitiska initiativ kan vara mer eller mindre framgångsrika. Det brasilianska försöket att etablera en datorindustri på 1980-talet ses ofta som ett avskräckande exempel. Däremot lyckades det då tekniskt ålderdomliga Sydkorea först bygga upp en stålindustri och sedan en varvsindustri med massiva industripolitiska ingripanden, vilket grundlade framgångarna för företag som Samsung och Hyundai Heavy Industries. Forskning visar att en ofta viktig förutsättning för framgångsrik industripolitik är en stabil och transparent offentlig förvaltning, liksom att den industripolitiska strategin bör utvecklas med bredast möjliga deltagande av alla intressenter (samtidigt som man bör undvika alltför stort inflytande från enskilda lobbygrupper).

Mot bakgrund av dessa kriterier är det inte klart varför europeiska stater inte skulle kunna hantera detta lika bra som Sydkorea (eller Kina). Inte heller det mest välkända argumentet mot en europeisk industripolitik – att denna kan fungera bra för utvecklingsekonomier, men inte för länder som redan ligger i teknikens framkant – håller i detta fall. På många områden är Europa helt enkelt inte teknogiledande, utan befinner sig i en fas av uppbyggnad eller försök att ”komma i kapp” (exempelvis inom IT). Det är självklart att inte alla statens investeringar kommer att löna sig. Just därför är det viktigt att se statens industripolitiska stöd som en ”portfölj”, där vinsterna från framgångsrika satsningar får kompensera för oundvikliga förluster.

Slutsatser för svensk socialdemokrati

Både ur coronakrisen, Kinas makalösa ekonomiska utveckling och insikten om den nödvändiga omställningen till ett hållbart (välstånd-)samhälle kan vi dra slutsatsen att staten har en växande roll i etablerandet och upprätthållandet av stabila produktions- och förädlingskedjor i Europa. Det är naturligtvis viktigt att instrumenten inte utformas för att skydda företag per se, utan för att stödja dem i ett ambitiöst moderniseringsarbete.

För den svenska regeringen och i förlängningen den socialdemokrati som vill snabba på den industriella-samhälleliga omställningen mot hållbar utveckling, följer med detta tre viktiga insikter:

- 1) Vårt historiskt uppbyggda välstånd är industribaserat och hållbar utveckling tar sin utgångspunkt i omställningen till en hållbar industriell produktion. På grund av vissa industriers nyckelroll i ekonomin är det inte egalt vilka strategiska produkter, teknologier och företag som utveck-

las här respektive någon annanstans. För en hållbar industriell utveckling krävs således en mer geopolitiskt medveten industripolitisk strategi, vilken kan svara både mot nya globala (resiliens-)utmaningar och mot de alltmer påträngande omställningsutmaningarna.

2) Kinas framgångsrika innovationssystem bör leda till en generell omdefinition av förhållandet mellan marknad och stat för teknikutveckling också hos oss. Kina har visat att inte bara innovation, forskning och utveckling är viktigt, utan också konkreta stöd till produktion, särskilt i tidiga marknadsetableringsfaser. Detta kräver ett mer ambitiöst statligt agerande på olika marknader och en stat som aktivt deltar i teknik- och marknadsutveckling, inte bara passivt upprätthåller regler för konkurrens mellan redan etablerade privata företag.

3) Då de nationella marknaderna och produktionssystemen i Europa – inklusive de svenska – är för små för att bära teknikutvecklingen separat, blir EU som ekonomisk och industriell region allt viktigare för oss. Batteriteknik, förnybar energi, grön vätgas, bränsleceller, AI och molntjänster kan bara utvecklas med fokus på den europeiska marknaden och med hjälp av hela den europeiska produktionsapparaten. För Sveriges del innebär det att vi måste bli bättre på att se hur EU kan vara en del av lösningen på våra akuta problem, snarare än att skyllas för allehanda felutvecklingar. Den svenska socialdemokratins ofta kritiska EU-hållning bör ge vika för en mer konstruktiv och aktiv EU-formerande debatt, med fokus på att överbrygga inbyggda ekonomiska intressekonflikter mellan EU:s medlemsstater. Särkilt nu när flera stora EU-länder vill använda EU för att stärka unionens sociala och ekologiska aspekter borde det vara lättare för den svenska socialdemokratien att framhålla fördelarna med en gemensam union och marknad.

Coronakrisen har således visat att många stater i Europa, liksom EU-kommissionen, genom nödhjälpsprogram och omfattande budgetar snabbt och målinriktat varit i stånd att reagera på och reducera pandemins negativa ekonomiska och industriella konsekvenser. Denna kompetens måste vi bygga vidare på. Om coronapolitiken kan liknas vid ett ”sprinterlopp”, är det nu nödvändigt att vi snabbt lyckas omvandla dessa kunskaper i den maratonlöpning som omställningen till ett hållbart välståndssamhälle innebär.

